

Juridiska Institutionen
Handelshögskolan
vid Göteborgs Universitet

Tillämpade studier
20 poäng, HT-2002

Garantier och skadestånd

Analys av ett köparvänligt standardavtal

Mikael Korander
701020

Handledare:
Christina Ramberg

EXECUTIVE SUMMARY

Här vill jag för läsaren ge en möjlighet att i sammandrag få uppsatsen förklarad för sig. Tycker man som läsare att ämnet verkar intressant, är man givetvis mer än välkommen att läsa uppsatsen från början till slut. Syftet med detta avsnitt är dock att i korthet beskriva uppsatsen.

Frågeställningarna

Styrkeförhållandet mellan beställare och underleverantör är idag utjämnat. Det förhållande som var rådande, förr i tiden, med starka köpare och små underleverantörer, finns inte i samma utsträckning idag. Frågan är om det ändrade styrkeförhållandet även ändrat standardavtalens utformning eller om det fortfarande finns avtal som är utpräglat säljar- eller köparvänliga? Hur kan dessa avtal i så fall utformas så att ett jämställt standardavtal kan komma till stånd?

Vidare har frågan om ett, av köparen utformat, standardavtal överensstämmer med gällande dispositiv rätt eller om klausulerna är utformade på ett så köparvänligt vis att oskälighet kan föreligga.

En annan fråga jag ställer mig är om man, på ett överskådligt sätt, kan reglera ansvaret för en indirekt skada. Svårigheten med begreppet indirekt skada är att definitionen, varken i Sverige eller utomlands, har någon egentligt bra förklaring. Hur kan man då komma till rätta med problemet?

Uppsatsen ämnar dock inte ge ett fullständigt svar på någon av ovanstående frågor. Däremot kan uppsatsen verka för att öka förståelsen för avtalens genomslagskraft och visa på vikten av att ha ett fungerande standardavtal och en övertygande formulering i händelse av en avtalsförhandling.

Värt att notera är att uppsatsen inte tar upp konsumentförhållanden överhuvudtaget. Det uppsatsen berör är endast s.k. business-to-business avtal.

Resonemang

Som de flesta nog känner till råder avtalsfrihet inom köp- och avtalsrätten. Näringslivets parter kan således ta in vilka regler som helst i sina avtal. Givetvis bör de inte överskrida gränsen för oskälighet men i övrigt är det i princip fritt fram.

Dispositiv rätt, såsom den svenska köplagen och CISG, ligger idag som grund för flertalet av de internationella standardavtal som används av

svenska företag.¹ Trots att lagarna som sagt är dispositiva används de som en grundmall för de svenska företagens standardavtal. Således skall de också betraktas som relevanta källor. Finner man inte svaret i avtalet är den svenska rätten lösningen i de flesta fall, förutsatt att svensk lag är tillämplig i avtalsförhållandet. Den dispositiva rätten fungerar även bra som avstämning på om en avtalsklausul kan betraktas som oskäligt partisk.

Då det sedan gäller frågan kring direkta och indirekta skador har följande resonemang förts. Artikel 74 i CISG innehåller uttryckligen en begränsning av skadeståndets omfattning med en förutsebarhetsprövning. Regeln i CISG delar inte upp skadorna i direkta och indirekta på det sätt som görs i den svenska köplagen. Skillnaden blir således att man i CISG kan hålla säljaren ansvarig för alla kostnader som kan härledas till den sålda produkten och som kunde förutses vid kontraktstillfället.

Det här kom jag fram till

Ett standardavtal skall vara neutralt utformat och inte belasta någon part i oskälig grad. Avtalet skall vidare bädda för ett långt och berikande samarbete mellan avtalsparterna, utan att några större konflikter uppstår under avtalstiden. Avtalet skall dessutom reglera alla de relevanta områden som kan resultera i osämja mellan parterna. Vilka delområden detta skall vara får dock bestämmas från bransch till bransch.

Av ovan anförda resonemang följer således att det ställs höga krav på de standardavtal som upprättas. Förutom att de skall reglera rena juridiska förhållanden bör de även ta hänsyn till parternas styrkeförhållande sinsemellan samt de eventuella affärsmässigt relaterade omständigheter som inverkar på avtalsförhållandet. Detta för att undvika en eventuell oskälighetsbedömning i händelse av tvist mellan parterna.

Då det handlar om harmoniseringsarbetet med regleringen av direkt och indirekt skada, framför jag följande modell som jag hämtat från Jan Kleineman.² Lagstiftaren bör ersätta lydelsen i 67§ KöpL med den motsvarande i artikel 74 CISG. Detta medför en ökad harmonisering internationellt och inriktningen på problematiken blir delvis en annan. Man ser endast till förutsebarheten vid kontraktstillfället och någon tolkning av 67§ KöpL behöver således inte göras.

Parterna kan förvisso, genom en lagvalsklausul i avtalet, införa att bestämmelserna i CISG skall användas vid tolkning av avtalet. Detta är en variant på ovanstående modell tills ett eventuellt harmoniserande lagstiftningsarbete genomförts. Resultatet blir i princip detsamma som ovan.

¹ CISG = The 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods.

² Kleineman, Festskrift till Jan Ramberg, s 317.

Innehållsförteckning

EXECUTIVE SUMMARY	2
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	4
1. INLEDNING, AVGRÄNSNING OCH METOD	6
1.1. Inledning	6
1.2. Avgränsning	7
1.3. Metod	7
2. DEN SVENSKA OCH INTERNATIONELLA KÖP- OCH AVTALS RÄTTEN	11
2.1. Den svenska köplagen	11
2.2. CISG – den internationella köprätten	15
2.3. UNIDROIT Principles – en internationell avtalsrätt	16
2.4. Övriga regleringar och modellagar	18
3. EXEMPLIFIERING OCH ANALYS AV FÖREKOMMANDE AVTALSKLAUSULER	20
3.1. Information och kommunikation	20
3.2. Garantiåtaganden	21
3.3. Produktansvaret	25
3.4. Bristfälliga leveranser	28
3.5. Möjlighet till omförhandling	30
3.6. Leveransklausuler vid långvariga avtalsförhållanden	31
3.7. Ansvarsbegränsningar	33

4. INDIREKT SKADA	35
4.1. Vad är en indirekt skada?	35
4.2. Gränsdragningsproblematiken	37
5. REGLERING AV INDIREKT SKADA I STANDARDAVTAL	38
5.1. Om indirekt skada bör exemplifieras	38
5.2. Hur påverkas marknaden?	38
5.3. Internationell legitimitet	39
6. AVSLUTANDE RESONEMANG	40
KÄLLFÖRTECKNING	42

*Morality wherever met
Is merely local etiquette.
The habit of the Eskimo
Appear peculiar in Bordeaux;
St James' Street might well object
To language Limehouse deems correct...
What Petersburg considers mean
Seems generous in Aberdeen.
(Henry Graham)*

1. INLEDNING, AVGRÄNSNING OCH METOD

1.1. Inledning

Det inledande citatet³ förklarar lite av problemet som skall behandlas i denna uppsats. Olikheter i våra rättsordningar världen över påverkar de avtal som ingås mellan företag. Att finna en lösning som tilltalar alla parter kan därför många gånger upplevas som svårt. Problemet ställs på sin spets då man i ett land har en rättslig terminologi som inte överensstämmer med den utländske motpartens nationella lagstiftning. Hur man översätter detta i praktiken och förklarar en term eller betydelse av ett visst lagrum för en utländsk motpart, kan vara av stor betydelse för utgången i förhandlingar vid exempelvis större inköp.

Det svenska begreppet *indirekt skada* finns och används bl.a. i standardavtal som ingås med utländska företag. Avtalsklausuler berör ansvarsfrågor för skador som kan uppkomma på den levererade komponenten men även på den slutliga produkten samt dess omgivning. Även sådana kostnader som härrör från försenade leveranser och dylikt får anses innebära en indirekt skada i vissa fall.⁴

Gränsdragningen mellan direkt och indirekt skada är svår att lösa generellt. Eftersom de skador en komponent kan orsaka skiljer sig markant mellan olika typer av komponenter, blir oftast indirekt skada något som måste förhandlas och diskuteras från fall till fall. Svårigheten ligger många gånger i att klargöra vad en indirekt skada egentligen är.

Eftersom många av dem som idag sköter avtalsförhandlingar inte är insatta i vad begreppet indirekt skada innebär, har de givetvis svårt att förklara det på ett överskådligt sätt. Detta leder till osäkerhet för båda parter vilket kan vara förödande för hela avtalsförhållandet. Dessutom är det säkerligen

³ Gorton, Nationell rätt och internationella köpavtal, s 2.

⁴ Se avsnitt 3.6. nedan.

mycket tidsödande med otydliga standardavtal. En förklaring vad en indirekt skada egentligen är skall jag därmed försöka mig på. Vidare kommer en diskussion att föras kring gränsdragningsproblematiken och vad som där går att göra.

Då jag läste in mig på det standardavtal som som använts som utgångspunkt för detta examensarbete, har andra frågeställningar uppkommit. En ac dess är frågan om ett standardavtal som utformats av en part kan medföra att avtalet betraktas som oskäligt.

Jag vill göra läsaren uppmärksam på att min avsikt inte är att komma med några vattentäta lösningar utan vill hellre att dessa förslag skall användas som utgångspunkt i påföljande diskussioner.

1.2. Avgränsning

Avgränsningen i denna uppsats innebär att fokus kommer att ligga på standardavtalens konstruktion i frågor som berör indirekta skador. Det kommer endast att handla om s.k. business-to-business avtal och jag utelämnar således alla former av konsumentavtal. Jag har valt att ta avstamp i ett standardavtal som är utformat av en beställare och därigenom troligen är mer köparvänligt.

Vidare kommer en diskussion föras om hur den svenska terminologin med indirekt skada står i förhållande till det internationella harmoniseringsarbete som pågår inom köp- och avtalsrätt. Även problematiken kring en generell reglering av ett så diffust område som indirekt skada skall behandlas översiktligt.

Min inriktning är främst mot tillverkningsindustrin. Utgångspunkten är ett svenskt tillverknings- och försäljningsbolag som använder sig av ett eget utformat standardavtal gentemot sina utländska underleverantörer.

1.3. Metod

Eftersom detta är en tillämparuppsats inom det juridiska programmet skall man även presentera vilken akademisk metod man valt att använda i sitt arbete. Man skall förklara på ett överskådligt sätt i vilken grad man utnyttjat rättskällorna och hur man förhållit sig till dem. Detta skall jag således kortfattat försöka göra här.

Avtal som grund

Som utgångspunkt har jag använt mig av ett idag förekommande standardavtal inom den svenska industrin. Avtalet används som ett standardiserat inköpsavtal gentemot ett bolags underleverantörer. Avtalet

omfattar alla tänkbara områden som berör inköp av komponenter men jag behandlar huvudsakligen problemen och frågorna som berör indirekt skada samt angränsande områden. Det blir således koncentrerat kring frågor och klausuler som rör garantier, skadeståndanspråk och leveranser.

Lagstiftning

Jag har behandlat avtalsklausuler som berör indirekt skada och angränsande områden med utgångspunkt i den svenska samt den internationella köplagen.⁵ Avtalet grundar sig på, samt hänvisar till, både svensk nationell köplag och The 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG).

Då jag använt mig av det aktuella standardavtalet som grund för hela uppsatsen har jag valt att, i så stor utsträckning som möjligt, väva in den dispositiva rätten under den klausul som berörs. Förutom de två köprättsliga lagar som nämns ovanstående stycke har jag också sneglat på UNIDROIT Principles. Detta eftersom UNIDROIT Principles är en avtalsrättsligt relevant källa, både i Sverige och utomlands. Den svenska avtalsrätten är ju som bekant något till åren kommen, så för att få ett något mer modernt synsätt på avtalsproblematiken har UNIDROIT Principles använts. Dessa principer har inte implementerats i svenska rätt på samma sätt som CISG men har ändå en viss relevans i detta sammanhang.

Eftersom indirekt skada är en aning svårdefinierat har jag, för att möjliggöra en förklaring för mig själv och förhoppningsvis läsaren, även sökt kunskap inom skadestånds-, ersättnings- och försäkringsrättslig lagstiftning.

Förarbeten och doktrin

Vidare har jag försökt, att i möjligaste mån, bygga mina resonemang på det jag funnit relevant i förarbeten och doktrin.

Stor hjälp för att förstå den juridiska problematiken inom området har jag fått genom att läsa vad auktoriteterna inom svensk köp- och avtalsrätt har skrivit. Kurt Grönfors, Jan Ramberg, Jan Hellner och Jan Kleineman, bland flera andra, har banat väg för ökad förståelse och förhoppningsvis relevant insikt. Dessa juridiska auktoriteter har därigenom självfallet lagt grunden till flera av de resonemang som växt fram i mitt huvud under examensarbetet. Jag hoppas således att jag kan göra dem rättvisa i min uppsats.

Dessutom har jag översiktligt läst igenom ett par av de uppsatser inom närliggande områden som står att finna på Lunds universitets hemsida. Jag har dock valt att inte använda dessa i mitt arbete på annat sätt än som

⁵ Köplag (1990:931) 67 och 70 §§ samt The 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG), artikel 74 och 76.

jämförande läsning med mitt eget arbete. Några faktauppgifter har således inte inhämtats från dem.

Intervjuer

Förutom analys av standardavtalet samt efterforskningar i gällande rätt och aktuell doktrin, har jag valt att intervjua personer som på olika sätt har standardavtalet som arbetsredskap. De har arbetat som antingen inköpare eller jurister. Även en person med samverkande funktion mellan inköpare och jurister har intervjuats. Några enkätförfrågningar har inte möjliggjorts men jag tror inte att avsaknaden av den kvantitativa metoden spelar någon egentlig roll för slutresultatet.

Intervjuerna som gjorts har bidragit till att ge mig en förbättrad verklighetsanknytning till standardavtalens funktion och användningssätt i dagens näringsliv. Jag har blivit mer införstådd med vilka verkliga problem man i det dagliga arbetet stängas med och vilka frågor som är omtvistade. Jag har, som jag nämner ovan, istället för en kvantitativ metod såsom enkätförfrågningar, intervjuat ett fåtal berörda personer med god insikt i problemen. Detta har förhoppningsvis inneburit att underlaget blivit om möjligt mer korrekt än alternativet med en kvantitativ enkätförfrågning. Dessutom är det ovärderligt att få en persons personliga uppfattning om problemen och i direkt anslutning till detta kunna ställa följdfrågor i anledning av de nya problem som framkommer.

Intervjuer är i sig ingen unik metod för att erhålla insikt och kännedom. Det lite speciella är väl kanske att jag i min uppsats grundat en del av problematiken på just de frågor som de intervjuade ville belysa. Dessutom har jag fått indikationer som tyder på att intervjuer inte är en direkt vanligt förekommande arbetsmetod inom juridiken. De är trots allt en starkt traditionsbunden yrkeskår, de där juristerna.

Genom intervjuförfarandet får man även en alternativ syn på problematiken. Huvudproblemet behöver inte enbart vara juridiskt utan är många gånger påverkat av både juridiska och affärsmässiga faktorer. Denna insikt hade jag inte erhållit om jag valt bort intervjumetoden. Åtminstone inte i lika stor omfattning.

Eftersom jag grundar mina resonemang och studier på problem i aktuella standardavtal inom näringslivet får man således ta seden dit man kommer. Med det menar jag att den juridiska infallsvinkeln på problemen måste kompletteras av den affärsmässiga relevansen som problemet har i verkliga livet. Någon egentligt renodlad juridisk helhetslösning finns nog inte på de aktuella problemen. Därför kan man inte heller slaviskt följa de juridiska metoderna för att finna en eventuell lösning.

Man kan givetvis inte bortse från den svenska rätten men, som tidigare påpekats, bör man komplettera med resonemang som är affärsmässigt

relevanta. Detta måste i praktiken innebära att förutom den gällande köp- och avtalsrätt som finns att tillgå används andra underlag vid avtalsförhandlingar. Således kan man inte helt och fullt förlita sig på de ursprungliga rättskällorna utan att åtminstone snegla på affärsmässiga argument som är de som egentligen styr hela avtalet. Detta måste vi som jurister inse.

Egna tankar och resonemang.

Eftersom uppsatsen berör frågor kring ifrågasatta formuleringar och avtalsrätt kommer det även att ges rum åt en hel del egna argument och resonemang. Min förhoppning är att det framgår med önskad tydlighet att så sker.

Min förhoppning är att genom relativt ”fria argument” möjligen lyfta fram en ny synvinkel på problemen.⁶ Att mina argument och resonemang kan uppfattas som banala och godtrogna av den avancerade läsaren tar jag med en nypa salt. De skall inte ses som några generella lösningar utan mer som en infallsvinkel för påföljande diskussioner.

Då det gäller regleringen kring indirekt skada finns det ju ingen bestämd rättsordning som måste följas eftersom det i samtliga fall råder avtalsfrihet. Det gäller särskilt inom kommersiella s.k. business-to-business avtal som berörs här. Detta har medfört att förutom de resonemang som grundar sig på gällande rätt kommer jag, dock något begränsat, att uppehålla mig kring frågan hur det borde vara (s.k. de lege ferenda resonemang).

⁶ Så fria argumenten nu kan anses bli efter att man färgats av auktoriteter på området.

2. DEN SVENSKA OCH INTERNATIONELLA KÖP- OCH AVTALS RÄTTEN

Som en inledning ger jag en liten redogörelse för den svenska köp- och avtalsrätten jämfört med den internationella. Detta avsnitt belyser översiktligt de olika lagrum och internationella avtalsklausuler som är relevanta för indirekt skada.

För att om möjligt försöka lägga en grund till mina senare resonemang vill jag börja med en genomgång av de rättsregler som hänvisas till i standardiserade köpeavtal av idag. Detta blir en hel del beskrivande text vilket kanske för läsarens del inte är direkt underhållande. Jag ber om ursäkt för detta. Jag ser dock denna modell som den enda lämpliga för att sedan möjliggöra ett mer kortfattat resonemang under respektive klausul. Därigenom blir det lättare att visa på likheter eller olikheter mellan standardavtalet och den dispositiva rätten.

2.1. Den svenska köplagen

En grundläggande likhet mellan den svenska som den internationella köplagen är att båda är dispositiva till sin natur.⁷ Det leder till att avtalsfrihet i princip råder både nationellt och internationellt.

Trots att vår svenska köplag från 1990 till stor del bygger på den internationella köplagen CISG, finns det dock ett par olikheter. De stora dragen är desamma, skillnaderna ligger i detaljregleringar.

Köplagen omfattar köp av all typ av lös egendom. Den stannar inte enbart vid lösa saker utan reglerar även köp av fordringar, rättigheter, fartyg och flygplan. Detta exkluderas i CISG.⁸ Vidare har man i den svenska köplagen även regler för byteshandel.⁹

Köplagen 67§

Det lagrum som främst är av intresse i denna uppsats är 67§ KöpL. Det är här som frågan kring indirekt skada aktualiseras inom köprätten. För att göra det hela mer överskådligt, har jag valt att föra in lydelsen i 67§ KöpL i fulltext.

⁷ 3§ KöpL samt CISG artikel 6.

⁸ Artikel 2

⁹ 1§ 2 st. KöpL

67 § Skadestånd på grund av avtalsbrott omfattar ersättning för utgifter, prisskillnad, utebliven vinst och annan direkt eller indirekt förlust med anledning av avtalsbrottet. Skadestånd enligt denna lag omfattar dock inte ersättning för förlust som köparen tillfogas genom skada på annat än den sålda varan.

Som indirekt förlust anses

- 1. förlust till följd av minskning eller bortfall av produktion eller omsättning,*
- 2. annan förlust till följd av att varan inte kan utnyttjas på avsett sätt,*
- 3. utebliven vinst till följd av att ett avtal med tredje man har fallit bort eller inte har blivit riktigt uppfyllt, och*
- 4. annan liknande förlust, om den varit svår att förutse.*

Som indirekt förlust enligt andra stycket anses dock inte en sådan förlust som den skadelidande har haft för att begränsa en förlust av annat slag än som anges i andra stycket.

Reglerna i 67-70§§ KöpL reglerar situationer som involverar gränsdragningen för skadeersättning, täckningsköp och skyldighet att begränsa skada. Reglerna är emellertid inte uttömmande utan kompletteras av allmänna skadeståndsrättsliga principer. Enligt propositionen till KöpL framgår att man i 67§ KöpL syftar till att i största möjliga mån redogöra för vilka typer av skador som skall räknas till indirekta skador. De som sedan inte kan falla in under indirekta skador skall ses som direkta skador och ersättas därefter. I förarbetena framhålls att det inte är möjligt att uttömmande redogöra för alla typer av indirekta förlustposter och att man därför behöver den generellt utformade "slasktratten" i 2 st p 4.¹⁰

Förarbeten och egna kommentarer

I motiven till 67§ KöpL anses gränsdragningen mellan direkt och indirekt skada vara svår att göra. Det överläts således till rättstillämpningen att utifrån lagrummet bedöma situationen från fall till fall.¹¹ Detta godtas av lagrådet som även accepterar propositionens användningsätt av bedömningsgrunderna för olika skador. Detta innebär att en direkt skada anses vara en skada som förutsätter kontrollansvar från den skadedrabbandes sida, medan man i fallet av indirekt skada kräver vållande.¹²

Den skadedrabbande partens ansvar är således strängare vid direkt skada vilket möjligtvis kan ses som rimligt. Detta eftersom förutsebarheten är

¹⁰ Prop 1988/89:76 s 200.

¹¹ Prop 1988/89:76 s 200.

¹² Prop 1988/89:76 s 223.

större i fallet med direkt skada än i fallet av indirekt skada. Skillnaden mellan ett kontrollansvar och vållande är dock stort, kanske för stort i detta fall. Att den skadedrabbande endast kan bli ansvarig för en indirekt skada om denne varit direkt vållande till skadan förefaller kanske lite väl hårt mot den skadelidande. Detta följer dock de allmänna skadeståndsrättsliga regler vi har i Sverige.

Enligt skadeståndslagen krävs att den skadedrabbande har agerat vårdslöst för att skadeståndsskyldighet skall inträda.¹³ Beställaren måste sålunda försäkra sig genom avtalet att en leverantör tar ett utökat ansvar i jämförelse med gällande dispositiv lagstiftning.

Genom skillnaden mellan kontrollansvar och vållande aktualiseras även bevisbördsreglerna. Då det handlar om bevisbördan vid ett kontrollansvar kan det jämföras med presumtionsansvar. Man presumerar således att det är den skadedrabbande som är ansvarig för den uppkomna skadan. Vid fallet med en indirekt skada ålägges bevisbördan istället den skadelidande. Det blir m.a.o. upp till den skadelidande parten att bevisa motpartens vållande.

Inom litteraturen har 67§ KöpL diskuterats. Kritik har väckts mot konstruktionen av lagrummet eftersom den inte klargör på ett begripligt sätt vad den egentliga skillnaden mellan direkt och indirekt skada är.¹⁴ Om man söker svaret i motiven till 67§ KöpL finner man dessvärre inget egentligt klargörande.

I förarbetet hänvisas till kommersiella avtal och en uttrycklig önskan att inte frångå gällande praxis inom näringslivet som, enligt departementschefen, verkar godtas av marknadsaktörerna såsom rimlig.¹⁵ Man anser vidare att i kommersiella sammanhang uppfyller inte alltid avtalsklausulerna kring indirekt skada kravet på tillräcklig precision. Detta leder då till att man vid en eventuell tvist eller förhandling vill söka vägledning i den dispositiva rätten. Det är då inte rimligt att köplagen leder till ett resultat som i alltför hög grad avviker från gällande kontraktspraxis.¹⁶ Det kan dock uppfattas som lite märkligt att man först hänvisar till likriktningen med praxis för att i nästa stund hävda de gällande avtalsklausulernas avsaknad av precision. Ett något inkonsekvent förhållningssätt och resonemang, vilket förvisso genomsyrar även andra delar av 67§ KöpL.

Jag kan tycka att det är lite fejt av lagstiftaren att inte våga ta ställning till problemet med indirekt skada. Den dispositiva rätten är, avtalsfriheten till trots, ett referensverk även för den fria marknaden. Detta borde bidra till att

¹³ 2 kap 1§ Skadeståndslagen

¹⁴ Herre, Håstad, Kleineman och Ramberg för resonemang kring definitionen i 67§ KöpL. Jag har dessvärre inte för avsikt att göra en fullständig redogörelse av deras argument i denna uppsats.

¹⁵ Prop 1988/89:76 s 47.

¹⁶ Prop 1988/89:76 s 47.

man åtminstone inom lagstiftningsarbetet såg vikten av att hitta en lösning som kan ges legitimitet, både nationellt och internationellt. Därigenom skulle man hjälpa till att skapa en ny och förhoppningsvis fungerande praxis.

Viktigt att notera är att 67§ KöpL *inte* ger någon ledning vad gäller skada som uppkommer på *annan* egendom än den sålda varan och som beror på den sålda varans "skadebringande egenskaper". Här har lagstiftaren valt att låta de allmänna skadeståndsrättsliga reglerna bestämma rätten till ersättning.¹⁷

Skadeståndsbegränsning och olika läror

Utgångspunkten för beräkningen av ett skadestånd är att den skadelidande, genom att erhålla skadeståndet, skall försättas i samma situation som om avtalet fullgjorts på riktigt sätt. Den skadelidande skall med andra ord ha rätt till ersättning enligt det positiva kontraktsintresset.¹⁸

Det finns dock vissa faktorer som spelar in då det gäller begränsning av ersättningen. Dessa begränsningsprinciper kommer jag här att mycket översiktligt presentera. Den förstnämnda, adekvansläran, kommer jag lite senare i uppsatsen att redogöra för lite mer ingående. Detta p.g.a. lärans genomslagskraft i den svenska juridiken.¹⁹

Adekvansläran är en begränsningsprincip som gäller i både ett kontraktsförhållande och utomobligatoriskt förhållande. Adekvansläran medger inte ansvar för en skada som framstår som en så osedvanlig och osannolik följd av ett kontraktsbrott, att den inte skäligen kunde ha förutsetts av den kontraktsbrytande parten vid tidpunkten för avtalet. Adekvansläran innebär således att alltför avlägsna eller oväntade följder av ett kontraktsbrott avskärs.²⁰ Detta överensstämmer nog med lagstiftarens syfte i motiven till 67§ KöpL. Man gör en uppdelning mellan indirekt och direkt skada med hänvisning till adekvansläran och nöjer sig med det.²¹

En annan begränsningsprincip är att den skadelidandes eget medvållande kan föranleda nedsättning eller bortfall av skadeståndet.²²

En tredje princip innebär att den skadelidande endast har rätt till ersättning för sin faktiska nettoförlust.²³

¹⁷ Se Prop 1988/89:76 s 54 samt nedan i kapitel 4.1.

¹⁸ Herre, Ersättningar i köprätten, s 301 ff. samt Prop. 1988/89:76 s 193.

¹⁹ Se nedan i kapitel 4.1.

²⁰ Ramberg, Köplagen, s 645 ff. samt prop 1988/89:76 s 193

²¹ Prop 1988/89:76 s 193.

²² Prop 1988/89:76 s 202.

²³ Prop 1988/89:76 s 194.

I 70§ KöpL finns en bestämmelse om att den skadelidande skall vidta åtgärder för att begränsa sin skada. Detta skall givetvis ske i rimlig mån. Anses den skadelidande inte ha uppfyllt kraven för åtgärder får han själv bära en motsvarande del av förlusten. Paragrafens andra stycke innehåller även en jämningsregel som innebär att skadestånd kan jämkas om det anses oskäligt med hänsyn till förutsebarheten.

2.2. CISG – den internationella köprätten

Artikel 74 CISG

67 § KöpL som ger de generella principerna för skadeståndets beräkning inom köprätten i Sverige, har sin motsvarighet i CISG, art. 74.

Article 74 CISG

Damages for breach of contract by one party consist of a sum equal to the loss, including loss of profit, suffered by the other party as a consequence of the breach. Such damages may not exceed the loss which the party in breach foresaw or ought to have foreseen at the time of the conclusion of the contract, in the light of the facts and matters of which he then knew or ought to have known, as a possible consequence of the breach of contract.

Det finns flera skillnader mellan 67§ KöpL och artikel 74 i CISG. En skillnad är att artikel 74 i CISG uttryckligen innehåller en begränsning av skadeståndets omfattning med en förutsebarhetsprövning.²⁴ En annan skillnad är att artikel 74 i CISG inte delar upp skadorna i direkta och indirekta på det sätt som görs i 67§ KöpL. Skillnaden mellan 67§ KöpL och artikel 74 i CISG blir att man i CISG kan hålla säljaren ansvarig för alla kostnader som kan härledas till den sålda produkten och som kunde förutses vid kontraktstillfället.

Ersättning för ekonomisk skada

Vad man i CISG eftersträvar är att den skadelidande skall få ersättning för den ekonomiska skada han lidit i samband med avtalsbrottet. För kostnader och skador som varit svåra att förutse vid kontraktstillfället finns en högsta gräns för skadeståndet. Dessa influenser kommer från angloamerikansk rätt och främst då rättsfallet *Hadley v. Baxendale* från 1854.²⁵ Skadeståndet skall alltså inte överstiga den förlust som har kunnat förutses vid kontraktstillfället. Vad som här är viktigt att poängtera är att det gäller både vad som förutsågs och vad som borde ha förutsetts, av den skadedrabbande parten, vid tidpunkten för avtalets ingående.

²⁴ Ramberg, Köplagen, s 646 f. samt Herre, Ersättningar i köprätten, s. 362 ff.

²⁵ Ramberg/Herre, Internationella köplagen (CISG) – en kommentar, s 488.

Frågan om det är skadan eller skadeståndets storlek som skall vara förutsebart har diskuterats i litteraturen. En ståndpunkt är att en fri tolkning bör vara att föredra eftersom verkan av de olika synsätten i princip blir densamma.²⁶

Sannolikhetskravet

Då det handlar om sannolikhetskravet i CISG artikel 74 kommer man in på en engelsk bokstavstolkning. Här aktualiseras den internationella köplagens lydelse "a possible consequence" jämfört med den angloamerikanska rättens motsvarighet, nämligen "a probable consequence". Skillnaden mellan dessa två är att lydelsen i CISG öppnar för viss oklarhet genom att ge uttryck för att förlusten skall ha varit en "möjlig" följd av avtalsbrottet. Lydelsen inom den angloamerikanska rätten innebär att förlusten skall ha varit en "sannolik" följd. Varför man valt den mer oklara lydelsen i CISG beror på strävan att, i så stor utsträckning som möjligt, undvika nationella förebilder gällande motiveringar. Det grundläggande syftet med regeln i CISG är dock att en sannolikhetsprövning skall ske. Inte att förklara vilka följder som skall medföra skadeståndsansvar.²⁷

2.3. UNIDROIT Principles – en internationell avtalsrätt

UNIDROIT i korthet

Unidroit Principles of International Commercial Contracts har utvecklats av International Institution for Unification of Private Law (UNIDROIT). Detta är en fristående internationell organisation som grundades redan 1926 och består av 56 medlemmar. Man arbetar med att påverka en uniformering av lagar mellan länder. Det är en sammanslutning av representanter från de ledande rättssystemen i världen samt experter inom kontrakts- och internationell handelsrätt. Man arbetade under 14 år med att ta fram UNIDROIT Principles.²⁸

De flesta som arbetade med framtagningen av UNIDROIT Principles hade även varit de första att godkänna CISG. De arbetade således med att få UNIDROIT Principles att fungera som ett komplement till CISG och för att "täppa till" de luckor som gick att finna i CISG. En av grundtankarna med UNIDROIT Principles var att de skulle fungera i alla länder oberoende av rättssystemet eller de ekonomiska och politiska förhållanden som för tillfället var rådande. Idén med UNIDROIT Principles är att de skall användas internationellt vid kommersiella avtal.²⁹

²⁶ Ramberg/Herre, Internationella köplagen (CISG) – en kommentar, s 489.

²⁷ Ramberg/Herre, Internationella köplagen (CISG) – en kommentar, s 489 ff.

²⁸ Mellan 1980 - 1994.

²⁹ Letterman, UNIDROIT's Rules in Practice, s 65 ff.

Försök till modellag

I preambeln till UNIDROIT Principles framgår att principerna kan användas av nationella och internationella lagstiftare såsom modell.³⁰ Detta kanske skulle vara något för Sverige. Vi har ju haft representanter från Sverige som varit involverade i framtagningen av UNIDROIT Principles. Detta borde tyda på att principerna inte kan framstå som helt främmande i ett rättssystem som vårt. Dessutom besitter dessa medverkande troligtvis en unik kompetens som torde med fördel kunna utnyttjas i framtagandet av en ny, tidsriktig och fungerande lagstiftning.

Reglering av skador och kontraktsbrott

Eftersom UNIDROIT Principles kan ses som ett komplement till CISG så råder självfallet avtalsfrihet även här.³¹ Det som är relevant för denna uppsats är dock att försöka reda ut hur dessa principer ställer sig till frågan om ansvar för kontraktsbrott och skador i kommersiella sammanhang. I sektion 4 behandlas således frågan om skador.

I sektion 4, artikel 7.4.2, stadgas att den förfördelade parten skall äga rätt till full kompensation för skada till följd av kontraktsbrottet. Jämkning av ersättningen kan dock inte tillåtas eftersom det rör sig om en internationell spelplan. Man kan då få för stora skillnader mellan olika domstolar i olika länder.³² Vid specificering av vilka skadetyper som skall ersättas följer UNIDROIT Principles i princip samma regel som finns i CISG artikel 74.³³ Vad som dock krävs är att skadan kan påvisas med rimlig säkerhet.³⁴

Av artikel 7.4.4 framgår dock begränsningen att endast en skada som rimligtvis kunde förutses vid tiden för kontraktet blir ersättningsbar. Detta överensstämmer med bestämmelsen i artikel 74 i CISG och anses stå i relation till kontraktets natur. Det är nämligen så att inte alla fördelar som den förfördelade parten går miste om nödvändigtvis rör sig inom kontraktets ram. Det i sin tur innebär att det vore orimligt att belasta den kontraktsbrytande parten med ett ansvar för en skada som man inte kunde förutse vid tiden för kontraktets ingående. Eftersom man inte kunnat förutse det har man inte heller haft möjligheten att försäkra sig mot det.³⁵

³⁰ Letterman, UNIDROIT's Rules in Practice, s 99.

³¹ Artikel 1.1 UNIDROIT.

³² Letterman, UNIDROIT's Rules in Practice, s 237.

³³ Se ovan i kapitlet "CISG - den internationella köprätten".

³⁴ Artikel 7.4.3 UNIDROIT.

³⁵ Letterman, UNIDROIT's Rules in Practice, s 241.

2.4. Övriga regleringar och modellagar

Då ett svenskt företag ingår avtal med en utländsk leverantör använder man sig gärna av standardavtal där man inför lagvalsklausuler.

I Lag (1998:167) om tillämplig lag för avtalsförpliktelser, som är en inkorporering av Romkonventionen i svensk lagstiftning, anges de bestämmelser som måste iakttas vid internationella handelsavtal. I lagens artikel 10.1 c tar man upp den tillämpliga lagens räckvidd vid skadeersättning och avgränsningar i ansvarsfrågan. Det här avtalsstatutet skall tillämpas på uppskattning av skada endast i den mån sådan uppskattning kan göras på grundval av rättsregler. Bakgrunden är att skadeståndsberäkningen i vissa länder, främst inom common law-världen, i princip anses vara ett rent faktiskt spørsmål som inte är underkastat rättslig reglering.³⁶

En domstol behöver inte heller gå utanför de befogenheter den har genom sina egna processuella regler. Ett exempel är att en domstol som enligt sin egen lag är förhindrad att döma till naturauppfyllelse, inte är skyldig att meddela en sådan dom, oavsett reglering i avtalet.³⁷

På den internationella marknaden finns det även andra hjälpmedel för att underlätta framtagningen av internationella kontrakt. Värt att nämna är det nordiska standardavtalet NL 92 för tekniska komponenter. Även de internationella modellerna, Orgalime samt ICC Model International Sales Contract, är användbara. Då NL 92 uteslutande är framtaget för den nordiska marknaden nämner jag inte mer om det här utan ger istället en kort beskrivning av de två andra s.k. agreed documents. Det som kommer att beskrivas är en liten del av hur dessa agreed documents exempelvis reglerar frågan kring eventuell skadestånds begränsning.

*Orgalime S 92*³⁸

Orgalime S 92 är ett dokument som kan användas som standardavtal vid internationell handel med mekaniska och elektroniska produkter.³⁹ Då det gäller regleringen kring felansvar har man här valt en relativt säljarvänlig inriktning. Säljarens ansvar för avhjälpande av fel som uppkommer på den levererade produkten sträcker sig endast ett år från leveransdagen. Upptäcks ett fel skall detta skriftligen meddelas säljaren med en beskrivning av felet så att avhjälpande kan ske så snart som möjligt. Om säljaren inte inom rimlig tid kan åtgärda felet får köparen skriftligen meddela en sista tidpunkt för åtgärdandet. Har avhjälpande inte skett vid den tidpunkten får köparen på säljarens bekostnad åtgärda felet genom att exempelvis anlita en

³⁶ Karnov, Lag (1998:167) om tillämplig lag för avtalsförpliktelser, artikel 10, not 63.

³⁷ Karnov, Lag (1998:167) om tillämplig lag för avtalsförpliktelser, artikel 10, not 63.

³⁸ Ramberg, International Commercial Transactions, s 455 ff.

³⁹ General Conditions for the Supply of Mechanical, Electrical and Associated Electronic Products. (Bryssel, oktober 1992)

tredje part. Så långt verkar Orgalime relativt likt de andra felansvarsreglerna som finns i exempelvis köplagen och CISG.

Säljarens ansvar begränsas tydligt i Orgalime. Säljaren ansvarar inte för fel som uppkommer och som kan anses bero på material tillhandahållet av köparen. Då köparen har lämnat en utförlig specifikation eller designat produkten friskriver även detta säljaren från ansvar. Om säljaren trots allt kan hållas ansvarig, och denne inte avhjälper felet inom utsatt tid, medför det en möjlighet för köparen att kräva en reduktion på priset motsvarande den minskade användningen av produkten. Är felet av sådan karaktär att syftet med avtalet faller bort, kan köparen skriftligen häva avtalet och kräva kompensation av säljaren. Varken prisreduktionen eller kompensationen kan dock överstiga 15% av kontraktetspris.

Vidare kan säljaren inte bli ansvarig för skador såsom produktionsbortfall, inkomstförluster eller andra indirekta förluster. Denna begränsning faller dock bort i fall säljaren förfarit grovt vårdslöst. Kravet på grov vårdlöshet, tillsammans med de andra begränsningar av ansvar som redogjorts för ovan, visar på att Orgalime är en relativt säljarvänlig reglering.

The ICC Model International Sale Contract⁴⁰

The ICC Model International Sale Contract är framtaget för återförsäljning av tillverkade produkter. ICC modellen främst framtagen för engångsförsäljning och inte för avtal som sträcker sig över en lång tidsperiod. Därför regleras exempelvis inte prisjusteringar m.m. häri. Parterna i kontraktsförhållandet skall dessutom vara näringsidkare, vilket således utesluter försäljning till konsument.

För att komma fram till en lämplig kompromiss gällande felansvaret har man tagit in klausuler som kan användas för att begränsa ansvaret för säljaren. Detta följer enligt ICC den praxis som redan finns inom den internationella handeln. Man har därigenom uppmärksammat den svåra balansgången som finns mellan de båda parternas intressen. Köparen vill, å ena sidan, säkerställa möjligheten att i så stor utsträckning som möjligt gå skadelös vid händelse av uppkommet fel. Säljaren å andra sidan vill ha möjligheten att förutse vilka skador eller fel som han kan bli ansvarig för och beräkna risken.

Liksom i Orgalime rekommenderas således ett tak för ersättningen som skall beräknas på det inköpspris som överenskommits mellan parterna. ICC rekommenderar en ersättningsnivå mellan 5-15% på det överenskomna inköpspriset beroende på felets omfattning. Dessutom krävs att det handlar om *bevisad* förlust för köparen för att ersättning skall utgå.

⁴⁰ Ramberg, *International Commercial Transactions*, s 441 ff.

The ICC Model International Sale Contract är således ett försök till en kompromiss mellan säljarens och köparens intressen. En viss ersättning kan utgå i fall säljaren inte lever upp till det avtalade. Samtidigt är inte den ekonomiska ersättningsnivån så hög att säljaren inte vågar ingå affären. Risker är rimliga och förutsebara genom att den som högst kan uppgå till 15% av kontraktets pris.

3. EXEMPLIFIERING OCH ANALYS AV FÖREKOMMANDE AVTALSKLAUSULER

Jag kommer här att ge några exempel på hur avtalsklausuler kan vara utformade. De exempel som ges är omarbetningar av förekommande klausuler i standardavtal som idag används inom industrin. I anslutning till varje klausul kommer jag att försöka redogöra för vilka rättsregler man grundar sig på och vilka argument man kan finna för och emot.

3.1. Information och kommunikation

Vid avtal som är ämnade att gälla för en lång period och för löpande leveranser är det utomordentligt viktigt att kommunikationen parterna mellan är god. Informationsutbytet måste ske snabbt och kontinuerligt under hela avtalstiden.

Kommunikationsbehovet gäller inte enbart nedan exemplifierade klausuler utan genomsyrar egentligen hela avtalsförhållandet och därigenom samarbetet mellan parterna. En bristfällig kommunikation leder inte sällan fram till tvister av olika slag. Det är beklagligt eftersom många problem som växt sig stora med tiden, kanske hade hindrats i sin linda om bara kanalerna för kommunikationen utnyttjats på rätt sätt.

Jag tror att alla avtalsparter, i enlighet med överenskommet avtal, har för avsikt att kommunicera vad gäller fel och brister. Efterlevnaden är dock oftast bristfällig. Jag är övertygad om att flertalet som, enligt gällande avtal, skall reklamera allt i skriftlig form sällan gör det. Det är snabbare och mer effektivt att påpeka fel och brister muntligen per telefon. Om så är fallet blir reklamationen i egentlig mening ogiltig och leverantören kan inte ställas ansvarig enligt gällande avtal.

Detta förhållningssätt till det tecknade avtalet kan i förlängningen leda till att avtalet och det egentliga förhållandet parterna mellan riskerar att bli vitt skilda saker. Parterna etablerar således ett partsbruk utan att vara medvetna om det.

Åter till analys och exemplifieringar

Avtalsförslagen som ges är att betrakta som exemplifieringar. De förslag jag har lagt fram är hämtade från ett idag använt internationellt standardavtal. Vilket avtal det rör sig om är jag, av sekretess, förhindrad att redogöra för, därav avsaknaden av fotnoter och hänvisning i just denna fråga. Jag hoppas att läsaren ändå skall uppfatta arbetet som seriöst och användbart eftersom min tanke med arbetet är att belysa valda frågor som kan uppstå i ett standardavtal som åtminstone till viss del kan uppfattas som köparvänligt.

Då det gäller uppbyggnaden av avtalsklausuler så finns det olika modeller. Antingen sammanför man hela ansvarsområdet i en enda klausul eller så delar man upp det i olika klausuler med samhörighet. För enkelhetens skull har uppdelning skett mellan olika ansvarsområden i första hand och därefter i delområden inom respektive ansvarsområde. Det blir inte bara enklare att förstå utan bidrar även till att resonemang och kommentarer ges utrymme i anknytning till relevant klausul.

3.2. Garantiåtaganden

Garantier är ett område som ofta regleras genom standardavtal. De garantiåtaganden som en tillverkare och försäljare belastas med vid en försäljning till slutkund måste kunna vidarebefordras bakåt på något sätt. Kostnaden för skadan skall alltså härledas till det led därifrån skadan har sitt ursprung. Att belägga en leverantör med ett garantiansvar i jämförlig mån är därmed att se som rimligt. Om det visar sig att en skada beror på leverantörens komponent så är det rimligtvis leverantören som också bör bära kostnaden för den skada som sammanhör med leverantörens komponent.

Ersättningsskyldigheten bör dock kunna begränsas. Rimlighetskravet är därigenom ömsesidigt eftersom man har som målsättning att leverantörens garantiansvar skall omfatta de kostnader som kan härledas till den levererade och defekta komponenten. En garantiutfästelse i standardavtalet kan därigenom reglera hur stor kostnad som i slutändan kan belastas leverantören. Ett exakt belopp är, vid tiden för avtalstecknandet, svårt att sätta om men kostnaden för garantin stannar enligt ovan, i de flesta fall, vid priset för den försålda komponenten.

En grundläggande garantiklausul kan se ut på många sätt. Nedan följer en detaljerad variant.

Leverantören garanterar att levererade komponenter är felfria.

Exemplar av komponent skall anses vara defekt om den

- (i) i något avseende avviker från den tekniska specifikation som utgivits av köparen,*
- (ii) inte har de egenskaper som leverantören hänvisat till genom prov, prototyp eller i marknadsföring,*
- (iii) inte är så säker som köparen skäligen kunnat förutsätta,*
- (iv) inte är ägnad för det särskilda ändamål för vilket komponenten är avsedd att användas, eller*
- (v) i övrigt avviker från vad köparen skäligen kunnat förutsätta.*

Denna garantiklausul bygger i princip uteslutande på den svenska köplagens definition av när en produkt är felaktig.⁴¹ Värt att notera är att köparen, enligt köplagen, har ett ansvar att lämna leverantören tillräcklig information om ändamålet med komponenten.⁴² En eventuell garantikostnad kan således, enligt köplagen, jämkas om det visar sig att köparen inte levt upp till sin informationsskyldighet.

Kommunikationen mellan parterna är därigenom en viktig del som måste fungera. Ju mer tekniskt avancerad en komponent är desto högre krav borde ställas på den ändamålsbeskrivning och tekniska specifikation som utfärdas av beställaren. En bristfällig teknisk specifikation torde rimligen innebära att leverantörens garantiansvar begränsades i motsvarande mån, i händelse av inträffad skada.

I CISG framställs några krav som överensstämmer med ovan citerade klausul. Det som i CISG anses relevant är att produkten skall motsvara det ändamålskrav som finns på liknande produkter. Vidare skall produkten uppfylla de krav som uppställts av köparen genom specifikation. De egenskaper som hänvisats till av säljaren genom prov eller modell skall också de vara uppfyllda.⁴³

Ovanstående garantiklausul kan sägas bygga på både den svenska köplagen och CISG. Detta är förvisso inte så märkligt eftersom den svenska köplagen, till stor del, bygger på CISG.

Teknisk specifikation eller ändamålsbeskrivning

En beställare av tekniska komponenter, som skall infoga den aktuella komponenten i sin slutprodukt, har oftast för vana att utge en s.k. teknisk specifikation till leverantören. Denna tekniska specifikation kan se ut på

⁴¹ 31-40§§ KöpL.

⁴² 30§ KöpL.

⁴³ CISG Artikel 35 (2) (a)– (c).

många olika sätt men huvudsakligen innehåller den lämpligen uppgifter som är relevanta för tillverkningen av komponenten.

Problemet med en teknisk specifikation är att beställaren kan få svårigheter att åberopa leverantörens garantiansvar om det visar sig att leverantören följt den givna specifikationen vid tillverkningen. Om komponenten ändå inte fungerar som den skall är det inte självklart att man kan belasta en leverantör i samma omfattning eftersom tillverkningen skett på ett av beställaren specificerat sätt. Komponenter kan alltså motsvara de krav som beställaren uppställt i sin tekniska specifikation men ändå visa sig brista i sin funktionalitet.

Det bästa vore att istället börja med att utforma en *ändamålsspecifikation*. Där kan man ålägga leverantören ett ansvar att med sin specialkompetens konstruera en komponent som skall fungera i enlighet med beställarens ändamålsspecifikation. Givetvis behövs även uppgifter av ren teknisk natur, men kravet på funktionalitet kan ses som ett välbehövligt komplement.

Skillnaden blir även att kravet på kommunikation ökar ytterligare mellan avtalsparterna. En leverantör får kanske en större inblick i beställarens slutprodukt men beställaren garanteras också en bättre och mer anpassad komponent. Här får man återigen väga in för- och nackdelar med ett sådant avtalsförhållande. Fördelen med en specifikation som fokuserar på både funktionalitet och teknik är att garantiklausulen kan bli lättare att åberopa för beställaren vid händelse av fel.

Oskäligt köparvänlig garantiklausul?

Ovanstående garantiklausul kan ses som en aning köparvänligt utformad. Den innehåller krav på uppfyllande av både teknisk specifikation och ändamål, men även att produkten inte får avvika från vad köparen skäligen kunnat förutsätta. Dessa tre förutsättningar medför att klausulen möjligen kan ses som orimlig för en leverantör, eftersom den medför att beställaren kan åberopa garantiansvar för i princip vad som helst. För att ha kvar klausulen i sin nuvarande form och samtidigt undvika en oskälighetsbedömning, torde ett visst kvalitetskrav även ställas på beställaren. Kravet skulle då bestå i att, den tekniska specifikation och ändamålsbeskrivningen som skall lämnas av beställaren, skall uppnå en relativt hög grad av precision.

Lösningen för att underlätta en överenskommelse kring en sådan klausul är, tror jag, att beställaren utger en tillräckligt preciserad ändamålsspecifikation med en tillhörande teknisk dito. Detta medför att förhållandet mellan beställaren och leverantören stabiliseras och risken för att klausulen skall ses som oskälig elimineras, enligt min bedömning. Hur man skall bedöma om en specifikation är tillräckligt preciserad torde bero på hur tekniskt avancerad komponenten är samt övriga omständigheter i det enskilda fallet.

Garantitider

Då det gäller garantier så är även garantitiden viktig att klargöra. En användbar modell för köparen är att göra enligt följande:

Garantiperioden upphör tjugofyra (24) månader från det senare av

- (i) det datum då felaktig komponent har levererats till slutkund; och*
- (ii) det datum då felaktig komponent har tagits i bruk för köparens egen räkning (på annat sätt än genom infogande i slutprodukt).*

Klausulen reglerar den tidsbegränsning köparen har att åberopa fel. Leverantörens felansvar inträder självfallet redan vid leverans till köparen. Köparens preskriptionsfrist däremot når sitt slut först efter 24 månader från det senare inträffade av det att komponenten levererats till slutkund, eller det att köparen själv tagit den i bruk. Hit räknas dock inte infogandet av komponenten i köparens slutprodukt. Detta innebär således att köparen har möjlighet att lagerföra komponenten under en i princip obegränsad tid före försäljning av slutprodukten till slutkund.

Enligt både den svenska köplagen och CISG inträder en preskription vid 24 månader efter leverans. Båda lagarna anger dock att denna tid kan förlängas vid en särskild garantiutfästelse i avtalet. Ovanstående modell kan således ses som skälig även vid en bedömning enligt dispositiv rätt.⁴⁴

Köparen kan ha svårt att förutse när exakt en slutprodukt når slutkunden. Eftersom köparen troligtvis själv har ett garantiansvar gentemot sin kund så vill köparen ha möjlighet till regresstalan mot leverantören under köparens hela garantiåtagande.⁴⁵ Rimligheten i detta kan dock ifrågasättas ur leverantörens synvinkel. Om köparen i detta läge har möjligheten att, under en lång tid, regressvis föra skadeståndstalan mot leverantören, medför det att leverantören i sin tur måste säkerställa sina regressanspråk bakåt i tillverkningsleden.

Tilläggs klausuler

Vidare kan man under garantiåtaganden även lägga in tilläggs klausuler för att möjliggöra åberopande av garanti även om den ovan nämnda tidsgräns har passerat. Följande exempel hör således ihop med föregående

⁴⁴ Se 32§ 2 st KöpL samt CISG Artikel 39 (2).

⁴⁵ Regress innebär kortfattat att man för talan om exempelvis skadestånd vidare bakåt i tillverkningsleden efter att man själv blivit ersättningsskyldig för ett skadestånd.

garantiklausul och lägger grunden för ett mer långtgående ansvar för leverantören.

Ovan angiven tidsgräns skall emellertid inte gälla då risk för skada på person eller annan egendom än den felaktiga komponenten konstateras eller ett seriefel föreligger.

Tanken bakom detta förfarande är att beställaren kan ha ett långtgående produktansvar för slutprodukten. Garantiåtagandet kan dock rimligtvis inte sträcka sig hur långt som helst. Den allmänna tioåriga preskriptionsfristen, räknat från leveransdagen, torde gälla även här eftersom det sammanhänger med produktansvaret.⁴⁶

Beställaren måste ha möjlighet att erhålla garantier från de leverantörer vars komponenter som är en del av slutprodukten. Beställaren skall nämligen försöka få täckning bakåt för de garantier som lämnas framåt.⁴⁷

3.3. Produktansvaret

Eftersom avtalsfrihet råder kan man se de stora och starka multinationella företagens möjligheter att ge de mindre bolagen en liten möjlighet att påverka de slutliga inköpsavtal som sedan blir gällande. En stark köpare kan få en liten underleverantör att underteckna ett avtal som belastar leverantören med betydande ansvar och samtidigt friskriva sig som köpare från ett flertal betungande klausuler.

Inom dagens industri handlar det nog snarare om ett förhållande där en underleverantör levererar sina speciella komponenter till flera olika tillverkare och därigenom i vissa fall är större än köparen. Detta har troligen bidragit till att standardavtalens utformning idag mer bygger på ömsesidigt ansvar och kommunikation, än på att belasta varandra med flest betungande ansvarsklausuler.

Ett område som är viktigt att reglera är leverantörens produktansvar för den levererade komponenten. Det är nämligen ytterst relevant i vilken omfattning man som köpare kan kräva leverantören på ersättning om man själv drabbas av produktansvar. Produktansvarslagen som vi har i Sverige behandlar endast situationer då personer i konsumentledet drabbas av person- eller sakskada.

Förekomsten av produktansvarslagen föranleder behovet för en tillverkare att belägga sina underleverantörer med liknande ansvar genom klausuler som behandlar produktansvaret. Man måste således finna en lösning i avtalet hur man belägger rätt tillverkningsled med korrekt ersättningskrav. En kanalisering måste alltså ske av skadeståndsansvaret till det säljled från

⁴⁶ Bengtsson/Ullman, Det nya produktansvaret, s 61.

⁴⁷ Bengtsson/Ullman, Det nya produktansvaret, s 37 ff.

vilket skadan ursprungligen härstammar.⁴⁸ Detta behov av kanalisering är en viktig del för att möjliggöra utgivande av garantier i ett senare led. Har man ingen att "dela kostnaderna" med så får man ta hela risken själv. Det innebär att ju senare led man befinner sig i desto högre skadeståndskrav kan man råka ut för. Så är fallet även idag men man har genom förekommande avtalsbestämmelser rätten att föra en regresstalan mot den leverantör vars komponent skadan kan härledas till. Detta för att möjliggöra en viss fördelning av kostnaderna och risken vilket troligen är rent affärsmässigt motiverat.

I standardavtal kan man exempelvis göra enligt nedanstående modell. Det skall dock tilläggas att regleringen kring indirekt skada även bör beläggas med en viss begränsning vilket behandlas mer nedan under avsnittet om ansvarsbegränsningar.

Leverantören skall ersätta köparen för all direkt och indirekt skada i anledning av att slutprodukt eller exemplar av komponent orsakat person- eller egendomsskada på grund av att komponent varit behäftad med fel.

Denna modell innebär att man inte har någon egentlig beloppsbegränsning. Detta för att köparen inte kan begränsa sitt skadeståndsansvar då det gäller produktansvaret. Felet skall dock uteslutande vara komponentens fel för att fullt ansvar skall kunna aktualiseras. Vid händelse av att en skada har inträffat, som utlöser ansvaret för köparen och felet bevisligen kan hänföras till den felaktiga komponenten, bör köparen meddela leverantören per omgående om det inträffade.

Köparen skall när anspråk i anledning av sådan skada framställs, genast underrätta leverantören därom. Parterna skall göra de utredningar som är påkallade för att på bästa sätt försvara sådant anspråk. Leverantören skall dessutom på köparens begäran bistå köparen vid eventuell tvist.

Detta är i första hand en samarbetsklausul för att om möjligt minska det slutgiltiga skadeståndskravet gentemot köparen. Vid ett regressförfarande minskar även leverantörens del av ersättningskostnaderna.

Leverantören och köparen sitter här i samma båt. Om det framkommer att skadan i huvudsak beror på leverantörens komponent torde intresset av samarbete tilltala leverantören. En mer komplett utredning möjliggörs vilket kan underlätta försvaret i en eventuell skadeståndsprocess och därigenom, för båda parter, lindra den ekonomiska skada ett skadestånd kan innebära.

⁴⁸ Prop 1988/89:76 s 49.

Återkallelse

Ett annat produktansvar aktualiseras om köparen rimligen kan befara att en redan levererad slutprodukt kan orsaka skada på person eller egendom. Köparen bör då om möjligt återkalla produkten, alternativt i en omfattande kampanj upplysa om faran med produkten. Allt för att eliminera risken för att skador skall uppkomma. Kan felet härledas till att leverantörens komponent är behäftad med fel skall leverantören ersätta köparen dennes kostnader i samband med återkallelsen alternativt andra möjliga åtgärder.

Följande använda lydelse ger inte köparen ett fullgott ekonomiskt skydd, anser jag, eftersom endast de kostnader som hänförs direkt till återkallelsen kan göras gällande.

*Om risk föreligger för att slutprodukt kan orsaka skada på person eller egendom på grund av att komponent är behäftad med fel, och köparen i anledning därav beslutar om återkallande av slutprodukt, skall leverantören **ersätta köparens kostnader i anledning av sådant återkallande.***

En fråga som här blir aktuell är i vilken omfattning ersättning skall utgå. Ett återkallande av en produkt från marknaden får ofta stor uppmärksamhet och ett bolags varumärke kan ta stor skada om man ser till goodwill. Bör då inte denna förlust, i rimlighetens namn, också ersättas av leverantören?

Om man vill att alla former av ersättningar, inklusive förlorad goodwill, skall möjliggöras bör man använda sig av exempelvis följande formulering:

*Om risk föreligger för att slutprodukt kan orsaka skada på person eller egendom på grund av att komponent är behäftad med fel, och köparen i anledning därav beslutar om återkallande av slutprodukt, skall leverantören ersätta **köparens samtliga kostnader och förluster** i samband med sådant återkallande.*

Detta alternativ är ett förslag delvis sprunget ur mitt eget huvud. Möjligheten att få en bestämmelse som denna accepterad av en leverantör kan jag villigt erkänna är begränsad.

Bestämmelsen lägger förvisso ett stort ansvar på leverantören. Självfallet bör även köparen beläggas med ett (indirekt) ansvar för att den felaktiga komponenten nått marknaden i och med att man valt "fel" leverantör. Däremot anser jag att man bör vara berättigad till ersättning för skador av den typen eftersom ett företags inarbetade varumärke och förtroende kan få sig en ordentlig törn beroende på återkallelsens omfattning. Hur en sådan beräkning skulle ske är av utrymmesskäl inte försvarligt att avhandla här. Dessutom känns det som en sådan beräkning hör hemma på ekonomins område.

3.4. Bristfälliga leveranser

Ett annat fel som kan uppstå är att en leverans från leverantören innehåller felaktiga komponenter. Felet kan då bestå i antingen defekta komponenter eller otillräcklig kvantitet. Leveransen kan då inte utnyttjas på avsett vis av beställaren som då följaktligen riskerar att drabbas av förseningar i sin produktion alternativt stillestånd. En möjlighet att i avtalet reglera detta kan ske med följande klausul som grund.

I det fall att komponent är felaktig eller leverans inte innehåller överenskommen kvantitet, har köparen rätt att kräva omedelbart avhjälpande eller omedelbar omleverans.

Denna lydelse överensstämmer i praktiken med den svenska köplagen men även med CISG.⁴⁹ I ovanstående klausul är det upp till köparen att bestämma vad man vill begära. Antingen begär man reparation alternativt justering eller så kräver man tilläggsleverans beroende på vad felet omfattar. Det viktiga här är att det åligger den skadelidande att begränsa sina skador i största möjliga mån.

Leverantören har enligt avtalet och även enligt köplagen rätt till att utan dröjsmål justera eller ersätta de felaktiga komponenterna. Däremot kan leverantören av någon anledning förhindras att fullgöra sitt åtagande och då måste köparen själv kunna avhjälpa felet.

Om felaktig komponent inte utan dröjsmål justeras eller ersättes, eller risk föreligger för produktionsstörningar eller leveransstörningar inom köparens verksamhet, har köparen rätt att på leverantörens bekostnad och utan dennes godkännande utföra nödvändigt justeringsarbete eller helt eller delvis häva köp av komponenten och andra komponenter som köparen inte anser sig ha nytta av på grund av avtalsbrottet samt vidta täckningsköp hos annan leverantör.

Syftet med denna klausul är detsamma som reglerna i den svenska köplagen.⁵⁰ Av motsvarande regler i CISG framgår dock skillnaden mellan avtalet och den dispositiva rätten lite tydligare.⁵¹ Enligt avtalsklausulen har köparen rätt till att avhjälpa felet på leverantörens bekostnad *utan* att erhålla ett godkännande från leverantören. Detta rimmar illa med den dispositiva rätten som stadgar att *leverantören har rätt* att avhjälpa felet eller företa omleverans trots att köparen inte begärt det.⁵²

Syftet med att medge täckningsköp i samtliga klausuler med hävning som grund är förhållandevis självklart. Vid hävning av avtalet blir köparen inte

⁴⁹ Se 34-36 §§ KöpL samt CISG Artikel 46.

⁵⁰ 34 § 3 st. KöpL

⁵¹ CISG Artikel 46

⁵² 36 § KöpL samt CISG Artikel 48.

betalningsskyldig och leverantören behöver inte heller leverera den beställda komponenten.

Även leveranser som *befaras* bli försenade eller felaktiga kan hävas på ett tidigt stadium för att begränsa köparens skada. En hävning av både tidigare och senare leveranser kan alltså göras. Det kräver förvisso att köparen kan påvisa att han i sammanhanget drabba av betydande olägenhet att kvarstå vid köpet av dessa leveranser.⁵³

Om man som köpare vill gardera sig ytterligare mot eventuella kostnader för avhjälpande, kan man eventuellt införa följande kompletterande klausul.

*Leverantören skall utöver vad som framgår av ovanstående punkter, ersätta köparens skada, direkt såväl som indirekt, med anledning av den felaktiga eller bristande leveransen, **såsom** kostnader för monterings- och demonteringsarbete, felsökning, kassations- och transportkostnader.*

Bakgrunden till denna lydelse är att det i leverantörens kontrollansvar ingår att leveransen skall vara felfri och komplett. Därför skall också denne beläggas med det fulla ansvaret om leveransen visar sig vara felaktig. Leverantören blir således ersättningsskyldig till samtliga av köparens skador i anledning av kontraktsbrottet. Den uppräknings som sker i slutet av klausulen bör dock uppmärksammas lite mer.

Av klausulen framgår i början att direkt som indirekt skada, som sammanhör med den felaktiga leveransen, skall ersättas av leverantören. Sedan följer en uppräknings av exempel på situationer som kan omfattas av klausulen. Tanken med ovanstående lydelse är säkerligen att uppräkningsen endast skall fungera som en exemplifiering men kan tolkas som om uppräkningsen skall uppfattas som uttömmande. För att undvika detta kanske det inte vore fel att införa en något annorlunda formulering, nämligen följande.

*Leverantören skall utöver vad som framgår av ovanstående punkter, ersätta köparens skada, direkt såväl som indirekt, med anledning av den felaktiga eller bristande leveransen. Kostnader för monterings- och demonteringsarbete, felsökning samt kassations- och transportkostnader **är exempel på sådana kostnader.***

Förvisso är lydelsen *exempel på sådana kostnader* synonymt med den första klausulens *såsom* men språkligt kan ordet *såsom* uppfattas som en mer bestämd form än den senare varianten. Genom att tydligt klargöra att det enbart rör sig om en exemplifiering, minskar enligt mig risken för feltolkning.⁵⁴

⁵³ 44 § 3 st. KöpL

⁵⁴ Ramberg/Hultmark, Allmän avtalsrätt, s. 124 ff.

Risken med att ha både uppräknings- och generella lydelse i en och samma klausul är dock att tolkningen kan bli omtvistad. Vid oklarheter i avtalsförhållanden finns ett flertal avtalstolkningsmetoder som man kan tillgå. Kortfattat kan man dela in dessa metoder i två avdelningar där den ena är en partsinriktad (subjektiv) metod och den andra en objektiv metod.⁵⁵ Då det i detta fall rör sig om ett standardiserat avtal, som förvisso säkerligen föregåtts av viss förhandling, torde användandet av en objektiv metod vara att föredra framför en subjektiv metod.⁵⁶ Därvid läggs en stor vikt vid bl.a. formuleringen av avtalsklausulerna.⁵⁷

Lyckas man inte, trots användning av de olika tolkningsmetoderna, komma fram till en godtagbar tolkning av avtalet kan den s.k. oklarhetsregeln aktualiseras. Den innebär i princip att otydligheten skall läggas den part till last som antingen författat den eller åberopat den.⁵⁸

3.5. Möjlighet till omförhandling

För att möjliggöra ett senare ställningstagande i en detaljfråga, exempelvis om garantiersättningens storlek vid uppkommet fel, kan man införa nedanstående förhandlingsklausul.

För hantering av garantikrav och mer långtgående garantiansvar, kan parterna träffa särskild överenskommelse.

En sådan klausul är både kort och koncis. Däremot kan den uppfattas som något oklar. Syftet med klausulen är dock inte att utsläcka de andra klausulerna, vilka behandlar garantitider och ersättningskrav i avtalet, utan är menad att klargöra möjligheterna till omförhandling vid ett senare tillfälle än det egentliga avtalstecknandet. Parterna har kanske svårt att, vid tidpunkten för avtalstecknandet, föreställa sig omfattningen på garantikraven, i form av kostnader, eller garantiansvarets räckvidd för uppkomna fel. En klausul enligt ovan möjliggör således för exempelvis leverantören att begära omförhandling om denne, vid en senare tidpunkt, inser att garantikravet är att betrakta som alltför orimligt i förhållande till lönsamheten med avtalet.

Under längre avtalsförhållanden måste en möjlighet till omförhandling finnas. Även om man inte inför en omförhandlingsklausul i avtalet torde dock möjligheten till omförhandling föreligga.⁵⁹ Däremot förenklar det förfarandet om man redan från början infört en klausul som berör

⁵⁵ Ramberg/Hultmark, Allmän avtalsrätt, s. 123 ff.

⁵⁶ Ramberg/Hultmark, Allmän avtalsrätt, s. 144.

⁵⁷ Se avsnitt om språkinriktad metod i Ramberg/Hultmark, Allmän avtalsrätt, s. 123 ff.

⁵⁸ Ramberg/Hultmark, Allmän avtalsrätt, s. 148.

⁵⁹ Grönfors, Avtal och omförhandling, s 62.

omförhandling. Den ovanstående klausulen saknar dock någon reglering om vad som skall ske om man inte kommer överens.

Möjligheten att kunna förändra ett långvarigt avtal med tiden bör ses som en fördel framför en nackdel. Ett långvarigt avtalsförhållande förutsätter ett ömsesidigt förtroende mellan parterna. Detta medför att man, genom en omförhandling, rättar till det ursprungliga avtalet så att det även passar in i tider med nya förutsättningar. Problem uppstår dock om endast en part vill omförhandla.

Omförhandlingsklausuler kan visa sig verkningslösa om de inte anknyts till någon form av sanktioner. En avtalspart som vägrar omförhandla bör kunna beläggas med någon form av sanktion. Detsamma gäller om parterna inte kan komma överens vid en omförhandling. Frågan blir då hur det hela skall lösas. Ett alternativ är att man överlämnar frågan till tredje part för bestämmande, ett annat alternativ är att avtalet upphör om man inte kan komma överens inom en viss tid.⁶⁰

3.6. Leveransklausuler vid långvariga avtalsförhållanden

Leveransplan

Vid större tillverkningsvolymerna behöver man en form av leveransgaranti för att de beställda komponenterna levereras i önskad takt samt att beställda komponenter finns tillgängliga för leverans under hela avtalsperioden. Detta är en viktig fråga som berör indirekt skada eftersom ett produktionsstopp kan härledas till skadetyper.⁶¹ Då det gäller stora inköpskvoter som kommer att levereras under lång tid, kan det upprättas en leveransplan.

Av leveransplanen framgår den tidsperiod under vilken köparens beställning av angiven komponent är fast, det vill säga den kvantitet som köparen åtar sig att köpa och leverantören åtar sig att leverera.

Ovanstående modell ger sken av att inga ändringar kan göras. Den avtalade kvantiteten är att betrakta såsom fast vilket torde ses som en trygghet för leverantören. Om köparen inte uppfyller sin beställningskvantitet kan han således beläggas med ersättningsskyldighet. Leverantören är i motsvarande mån skyldig att leverera den mängd komponenter som ingår i den avtalade leveransplanen.

Utöver detta behövs kompletterande regler för att reglera ett eventuellt behov av avvikelser från grundklausulen. Det kan nämligen vara svårt att med

⁶⁰ Ramberg/Hultmark, Allmän avtalsrätt, s 263 ff.

⁶¹ Se exempelvis KöpL 67§ 2 st p1 samt prop 1988/89:76 s 199.

exakthet utfärda en leveransplan som skall gälla under lång tid. Köparen måste kunna reservera sig mot förändring. Ett tillägg enligt följande ger således köparen en viss flexibilitet vid sin egen tillverkning.

Den kvantitet som anges utöver garanterad kvantitet i leveransplanen skall uppfattas som en prognos och är inte på något sätt bindande för köparen. Leverantören är emellertid skyldig att ha sådan produktions- och leveranskapacitet att den prognostiserade kvantiteten kan levereras.

Här uppkommer återigen bedömning av en oskäligt köparvänlig klausul. Köparen har rätt, enligt lydelsen, att kräva en ökad leverans från leverantören, upp till den gräns som framgår av den angivna prognosen. Risken som leverantören får ta i detta läge är att han kan bli stående med ett lager av specialtillverkade komponenter som i anatal motsvarar differensen mellan köparens garanterade beställningskvantitet och angiven inköpsprognos. Ytterligare en ekonomisk risk som en leverantör måste bedöma och försäkra sig mot. En leverantör som vill säkra sig ekonomiskt för en eventuell överkapacitet har ju ingen annan möjlighet än att ta ut ett högre pris av köparen i fall att skillnaden mellan köparens garanterade beställningskvantitet och leveransprognos är omfattande.

Konjunkturreglering

Man kan förutom närmast ovanstående exempel göra en komplettering om att det faktiska behovet av komponenter avgörs av köparens slutkunder. Eftersom man inom de flesta branscher upplever både uppgång och nergång i efterfrågan (konjunktursvängningar) måste man som tillverkare kunna gardera sig mot uppgångar i efterfrågan så att de kan utnyttjas effektivt. Eventuella nedgångar i efterfrågan får man räkna med men eftersom man förbundit sig till att köpa en minimikvot får man inte understiga denna. I annat fall riskerar man bli ersättningsskyldig till leverantören i enlighet med avtalet.

Man kan ju undra om kravet på minimikvoter är en bidragande orsak till att det har producerats 2 miljoner bilar för mycket i USA under 2002. Dessa bilar har sedan pressats ut på marknaden med hjälp av subventioner, rabatter m.m. En felkalkylering någonstans ligger troligtvis bakom dessa panikartade försäljningsåtgärder.

Möjligheten till täckningsköp

Vid äventyr av försenade leveranser, av komponenter som köparen behöver i sin produktion, behöver köparen gardera sig genom att försöka få tag på den försenade komponenten hos någon annan leverantör. Det rådande avtalsförhållandet måste då kunna hävas, om så bara under en tillfällig period tills leverans återigen kan garanteras på utsatt tid. En försenad

leverans kan i sin tur medföra att köparen kanske behöver avbeställa även andra komponenter som han inte anser sig ha nytta av p.g.a. förseningen. En variant på reglering i standardavtalet kan se ut enligt följande.

I händelse av försenad leverans av komponent har köparen rätt att helt eller delvis häva köp av komponenten och av andra komponenter som köparen inte anser sig ha nytta av på grund av förseningen, samt vidta täckningsköp från annan leverantör.

Frågan uppkommer självklart hur litet dröjsmålet får vara för att köparen skall kunna åberopa bestämmelsen ovan. Detta är dock en bedömning som i första hand måste göras utifrån hur viktig komponenten är för köparens produkt samt i vilken omfattning som förseningen påverkar köparens produktion.

Värt att nämna i fallet med produktionsstopp p.g.a. försenad leverans är att de flesta tillverkningsföretag (och andra producerande bolag) har tecknat en s.k. avbrottsförsäkring, antingen genom konventionella försäkringsbolag eller genom ett "självförsäkrande" bolag inom samma koncern, ett s.k. captive.

Ovan hänvisas även till möjligheten med täckningsköp. Enligt köplagens regler skall den skadelidande vidta åtgärder för att begränsa sin skada till följd av avtalsbrottet.⁶² Ett täckningsköp räknas som en sådan typisk skadebegränsande åtgärd. Det överensstämmer även med reglerna i CISG.⁶³ Eftersom det är en kostnad som troligtvis begränsar skadans omfattning skall leverantören ersätta köparen för dessa kostnader. Ersättningsdelen i klausulen kan således få följande lydelse:

Leverantören skall ersätta köparens skador, direkta såväl som indirekta, med anledning av den försenade leveransen (alt. med anledning av avtalsbrottet).

Begränsning gällande ersättningskrav kan självfallet göras. Läs mer om det i avsnittet om ansvarsbegränsningar som följer nedan.

3.7. Ansvarsbegränsningar

I standardavtal ingår alltid ansvarsbegränsningar av något slag. Dessa måste rimligtvis finnas för att möjliggöra en överenskommelse. Utan en möjlighet att begränsa sitt ansvar skulle ingen, vid sina sunda vätskor, våga ingå ett långtidsavtal gällande stora leveranskvantiteter. Kan man inte på ett någorlunda enkelt sätt beräkna kostnaderna för riskerna i avtalet, kan man inte heller göra den affärsmässigt relevanta bedömningen om affären är

⁶² KöpL 67-70§§.

⁶³ CISG artikel 75.

lönande eller ej. Avtalsklausuler som berör ansvarsbegränsning kan se ut på följande vis:

Indirekt skada ersätts endast då det uttryckligen angivits i köpeavtalet.

Kort, koncist och heltäckande, men också otydligt. Begränsningen består här i att indirekt skada endast skall ersättas då det *uttryckligen* framgår av köpeavtalet. Men som i exemplet ovan med produktansvaret, där någon tidsbegränsning av ansvaret inte klart anges, sker det ett undantag från denna ansvarsbegränsning. Vad som är lämpligt såsom begränsningar att införa i ett standardavtal får nog avgöras från fall till fall.

Vidare kan man göra en begränsning i ansvaret genom att belägga ansvaret med ett ersättningstak. Det som då sker är att man beräknar ersättningstaket på ett belopp motsvarande köparens inköpsvärde från leverantören.

Leverantörens ansvar för indirekta skador gällande ansvar för fel eller brist samt försenade leveranser skall vara begränsat per skadetillfälle till ett belopp motsvarande tio procent av det högre av inköpsvärdet av

- (i) alla komponenter levererade från leverantören till köparen under den tolv månadersperiod som närmast föregår den skadegrundande händelsen;*
- och*
- (ii) alla komponenter som leverantören är skyldig att leverera under den därefter kommande tolv månadersperioden i enlighet med gällande leveransplan.*

Man skapar härmed en beräkningsbar risk för leverantören. Man relaterar nämligen ersättningen till de leveranser som skett eller som kommer att ske från leverantören och grundar det på inköpsvärdet för köparen. En logisk bedömning eftersom leverantörens del i slutprodukten skall till omfattningen överensstämma med ersättningens storlek. Ju mindre del och kvantitet desto mindre risk men också mindre betalt genom avtalet.

Värt att notera är att det i klausulen nämns "alla komponenter". Detta innebär således att beräkningen görs på grundval av samtliga komponenter som levereras från leverantören till köparen. Om en viss leverantör levererar flera olika komponenter löper denne m.a.o. en större ekonomisk risk.

Den avtalade begränsningen om tio procent är vanligt förekommande. Varför man just använt sig av tio procent och inte femton eller tjugo procent kan bero på att man anser att ett tak på tio procent är rimligt. Det är en kalkylerbar risk för både leverantören och köparen som dessutom i de flesta fall ryms inom vinstmarginalen.

4. INDIREKT SKADA

4.1. Vad är en indirekt skada?

Definition enligt köplagen

Då man läser 67§ KöpL kan det vid en första anblick te sig tämligen klart vad en indirekt skada eller kostnad egentligen är. Man har t.o.m. i lagens förarbeten påpekat att man valt en metod med uppräknande av de skador som skall ses som indirekta. Därigenom vill man klargöra att alla andra skador är att betrakta såsom direkta. Nu har det visat sig att logiken inte håller som det kanske var tänkt.

Enligt motiven skall man betrakta de direkta skadorna som "normala" eller "förutsebara" samt de indirekta som "avlägsna" eller "svårförutsebara".⁶⁴ Något egentligt exempel på vad som är direkt och vad som är indirekt skada ges aldrig i motiven till 67§ KöpL. Detta har givetvis uppfattats som ett problem av både den praktiska som den akademiska expertisen.

Man försöker försvara sig i motiven till köplagen med att detta står att finna inom andra svenska lagar. Man hänvisar även till de "allmänna skadeståndsrättsliga principerna".⁶⁵ Detta är dock lite beklagligt. Förvisso berörs en bedömning av indirekta och direkta skador av de skadeståndsanspråk med vilka de äger samhörighet. Problemet, som jag ser det, är att inom köprättens område behandlas typiska köp- och avtalsrättslig problematik, därför bör även regleringen av förekommande skador och kostnader som naturligt hör hit även regleras fullt ut. En klarare hänvisning i lagstiftningen är annars att föredra, om det är möjligt vill säga.

Definition enligt annan svensk rätt

För att om möjligt finna svar på vad en indirekt skada är måste man nog gå utanför den köprättsliga lagstiftningen. Jag har därför sökt mig till den skadeståndsrättsliga lagstiftningen och litteraturen samt i viss mån även sneglat åt försäkringsrätten. Inom dessa områden hoppas jag att jag funnit en förklarande beskrivning över vad som är att betrakta som indirekt respektive direkt skada.

I motiven till 67§ KöpL nämns den vanligt förekommande adekvansläran. Denna lära har nämnts tidigare i uppsatsen men jag ämnar här ge en förvisso kort men lite mer förklarande bild av den.

⁶⁴ Kleineman, Festskrift till Jan Ramberg, s 309.

⁶⁵ T.ex. prop 1988/89:76 s 193.

Om man har kravet på vållande för att skadeståndansvar skall bli aktuellt, som fallet är med indirekt skada enligt motiven till 67§ KöpL, kan man trots försumlighet bli fri från skadeståndsskyldighet. Detta om det uppstod en skada som endast var en slumpmässig följd av handlingen. Skolexemplet framlades av von Kries på 1800-talet och beskriver problemet enligt följande.⁶⁶

En kusk somnar då han kör en droska. Hästen går fel väg och hamnar i ett åskväder. Blixten slår ner och träffar passageraren som dör. Kusken kan, trots sin försumlighet att somna vid tyglarna, inte beläggas med ansvar för den inträffade skadan. Detta för att skadan var en alltför slumpmässig följd av kuskens försumliga handling. Skadan kunde likväl ha inträffat på den riktiga vägen, alltså är skadan ingen naturlig följd av den vållande handlingen.

En skada som varit relevant i sammanhanget är däremot om droskan hade kört i diket och vält. Det hade kusken kunnat hållas ansvarig för. För att använda en sliten term inom juridiken så kan man säga att adekvat kausalitet borde föreligga för att skadestånd skall kunna utgå. Det hör ihop med att man inte vill belägga den skadedrabbande med ansvar för skador som uppfattas som opåräknliga och slumpmässiga följder. Det känns lite som om resonemanget överensstämmer med uppfattningen man har internationellt, vilket framgår av CISG.

Det finns i övrigt lite idéer att hämta från försäkringsrätten. I resonemangen kan man utläsa att s.k. räddningsskador kan anses ha en placering mellan direkta och indirekta skador. Räddningsskador är exempelvis vattenskada som resultat efter ett släckningsarbete. Släckningen syftar till att förhindra brand men resulterar istället i en vattenskada. Eftersom man har en s.k. räddningsplikt i 52§ FAL skulle det uppfattas som inkonsekvent om man inte kunde få skadorna p.g.a. räddningsaktionen ersatta.⁶⁷ Därför skulle dessa typer av skador ha en naturlig placering mellan indirekta och direkta skador.⁶⁸

Liknande krav finns inom köprättens område eftersom den skadelidande enligt 70§ KöpL har ett skadebegränsande ansvar. De kostnader man då har för dessa skadereduceringar skall man således kunna få ersättning för.

Inom försäkringsrätten har man redogjort för vad som är att betrakta som en indirekt skada och hur man valt att reglera det. En marginell omformulering utgör den stora skillnaden mellan ersättningsbar och icke ersättningsbar indirekt skada. Skillnaden klargörs genom ett exempel som jag hämtat från Radetzki.⁶⁹

⁶⁶ Jag har dock hämtat exemplet och kringliggande resonemang från Hellner/Johansson, Skadeståndsrätt, s 203 ff.

⁶⁷ FAL = Lag (1927:77) om försäkringsavtal.

⁶⁸ Radetzki, Skada & Ersättning, s 96 ff.

⁶⁹ Radetzki, Skada & Ersättning, s 101.

Ett skyltfönster krossas. Om man i regleringen anger att ”skada genom” sönderslagning av glas skall ersättas, kommer detta att gälla dels skadan på själva glasrutan men även splitterskador och exempelvis stöld. Väljer man istället formuleringen ”skada som består i” sönderslagning av glas omfattar detta endast kostnaden för glasrutan. Den senare formuleringen utesluter härmed de indirekta skadorna.

Detta kanske inte ger något direkt svar på vad en indirekt skada egentligen är i köprättslig bemärkelse. Jag tycker däremot att de skadestånds- och försäkringsrättsliga formuleringarna är något mer genomtänkta än motiven till köplagen. Det är ett svårreglerat område och för att kunna göra en fullständigt relevant bedömning måste man försöka ge sig in på gränsdragningsproblematiken.

4.2. Gränsdragningsproblematiken.

Gränsdragningen mellan en direkt skada och indirekt skada är kanske egentligen inte så komplicerad. Det kanske bara är så enkelt att det inte förklaras rätt i lag och förarbeten. En direkt skada är exempelvis att blixten slår ner och skadar en flaggstång. Flaggstången i sin tur faller över ett näraliggande hus som skadas. Skadan på huset är då att betrakta såsom en indirekt skada till blixtnedslaget. Däremot är det ju en direkt skada till följd av att flaggstången ramlade över huset.⁷⁰ Det föreligger dock ett visst logiskt händelseförlopp trots att skadan på huset är en indirekt skada till följd av blixtnedslaget. Hade man kunnat förutse att en risk förelåg att flaggstången skulle kunna träffas av blixten hade man kanske valt att placera flaggstången på ett betryggande avstånd från huset. Därigenom hade man bara fått skador på den träffade flaggstången.

Det ovanstående exemplet får fungera som modell för mitt följande resonemang. Det kan vara så att man kunde se risken med placeringen av flaggstången redan då man reste den. Samtidigt kanske faktorer såsom tomtgränser och underlag omöjliggjorde någon annan lösning. Om man då kunde förutse risken vid tidpunkten för flaggstångens resande torde ansvar föreligga. Däremot om fastigheten exempelvis var belägen i låglänt område med omkringliggande höga träd m.m. och risken för ett nedslag ansågs som obefintlig skulle ansvar möjligtvis inte föreligga.

⁷⁰ Radetzki, Skada & Ersättning, s 96.

5. REGLERING AV INDIREKT SKADA I STANDARDAVTAL

5.1. Om indirekt skada bör exemplifieras

Lagstiftaren har nämnt problemet med att reglera indirekt skada i förarbeten till köplagen och dessutom betonat vikten av att göra en lagstiftning som skall överensstämma med rådande företagsklimat.⁷¹ Man överlåter åt rättstillämpningen att klargöra vad som är att betrakta såsom indirekt skada och i vilken omfattning ersättning skall utgå.⁷²

Svårigheten med att exemplifiera något i lagstiftning eller avtal är att det kan uppfattas såsom heltäckande och uttömmande. De skulle således utesluta alla de skador och situationer som uppstår och som inte upptas av exemplifieringen.⁷³

En exemplifiering blir därigenom inte lämplig som modell. I avtal skulle man eventuellt kunna exemplifiera vilka typer av skador som skall höra till respektive benämning. Om man uttalat redogör för att exemplifieringen inte är uttömmande torde det fungera tillfredsställande för båda parter. Det fungerar då som en specifik modell för omfattningen av skadan som eventuellt kan uppkomma.⁷⁴

En avtalsförhandling med ovan nämnda exempel skulle nog kräva att de förhandlande parterna i större omfattning kommunicerade innan avtalstecknandet. Kommunikationen har jag dock tidigare hävdad skall löpa som en röd tråd genom avtalsförhållandet. Detta för att minska riskerna för oklarheter och påföljande tvister.

Tvister är ibland ofrånkomligt, trots god kommunikation. Målet med ett klart och fungerande standardavtal måste dock vara att minska risken för rättsliga tvister. Förutom då det självklara att få ett samarbete som fungerar.

5.2. Hur påverkas marknaden?

Självfallet påverkas näringslivet av en lagändring trots att den görs inom ett dispositivt rättsområde. Den dispositiva rätten fungerar som tidigare nämnt såsom referensverk för många av de avtalstolkningar som görs dagligen. Flertalet av de svenska avtal jag läst hänvisar till den svenska rätten även om det rör sig om ett internationellt gångbart standardavtal. En omfattande ändring i den svenska dispositiva rätten påverkar således de avtal som bygger på denna rätt.

⁷¹ Prop 1988/89:76 s 47

⁷² Prop 1988/89:76 s 50

⁷³ Se ovan s 29 f.

⁷⁴ Jmf Ramberg/Hultmark, Allmän avtalsrätt, s. 152 om ejusdem generis-regeln.

Om man ändrar lydelsen i 67§ KöpL till samma innehåll som i CISG artikel 74 får definitionen indirekt skada ingen egentlig betydelse längre. Någon uppdelning mellan direkta och indirekta skador sker nämligen inte i CISG utan det som blir intressant är istället om skadan var förutsebar vid tidpunkten för kontraktsskrivandet. Detta medför således att vid en eventuell avtalstolkning beträffande indirekta och direkta skador är den dispositiva rätten inte längre relevant.

Jan Kleineman anser att skillnaden mellan lagstiftning och avtal förvisso är sådan att en skillnad mellan indirekt och direkt skada möjligtvis kan bibehållas i standardavtal. Detta p.g.a. avtalens subjektiva form. Man kan lättare ta ställning till avtalsföremålets specifikationer samt i högre grad hänvisa till strängare ansvarförutsättningar och implementera det i avtalet. En generell tillämpning inom den dispositiva rätten är enligt Kleineman däremot inte praktiskt genomförbar. Därför förespråkar han, liksom jag själv, harmoniseringslösningen med artikel 74 i CISG.⁷⁵

5.3. Internationell legitimitet

Den svenska modellen, med uppdelning mellan direkt och indirekt skada, når inte långt utanför våra gränser. Det nordiska samarbetet som strävade efter att få en gemensam köplag i Norden föll. Detta anses delvis bero på att Danmark inte godkände lösningen på en uppdelning mellan direkt och indirekt skada. Det berodde troligtvis inte enbart på detta men var säkert en bidragande faktor.⁷⁶ Således är den svenska uppdelningen mellan direkta och indirekta skador inte något som fungerar internationellt. Detta borde rimligtvis uppmärksammas då man upprättar internationella standardavtal i Sverige.

Eftersom ett svensktillverkat standardavtal i stort bygger på den svenska köplagen så använder man sig av definitionen i 67§ KöpL som grund för att därigenom försöka klargöra frågan kring indirekta och direkta skador i avtalet. Eftersom en internationell motpart inte på samma sätt kan relatera begreppen direkt och indirekt skada till sin egen nationella lagstiftning eller till CISG kan vissa förklaringsproblem uppstå vid avtalsförhandlingarna. Om man då istället bygger det svenska standardavtalet på CISG, som också är svensk köprätt, torde man rimligtvis uppnå en större förståelse internationellt. Detta eftersom lydelsen i CISG artikel 74 förhoppningsvis är mer känd än vår svenska motsvarighet i 67§ KöpL. En form av internationell legitimitet kan därigenom uppstå, som i vart fall underlättar förhandlingarna med en internationell motpart. Parterna börjar då avtalsförhandlingen, i alla fall kunskapsmässigt, på mer lika grund än om den ena parten inte är införstådd med uppdelningen mellan indirekt och direkt skada i 67§ KöpL.

⁷⁵ Kleineman, Festskrift till Jan Ramberg, s 317.

⁷⁶ Johnny Herre, Ersättningar i den nya köprätten, Stockholm 1996, s 702 ff.

6. AVSLUTANDE RESONEMANG

Avslutningsvis vill jag således anföra några av de tankar och funderingar som har uppkommit under tiden med detta arbete. Läsaren bör återigen göras uppmärksam på att det inte är några färdiga standardlösningar som presenteras nedan. Det som här anförs är ett förtydligande av det som tidigare behandlats i uppsatsen. Då den största koncentrationen legat på klausulerna i standardavtalet och dess utformning kommer jag att även här fokusera på det.

I första hand har jag valt att behandla avtalsklausuler som berör områden inom standardavtalsrätten och som styr regleringen av garantier samt skadestånd för direkta och indirekta skador. Även leveransklausuler har dock diskuterats. Det som framkommit är att det standardavtal som använts som grund till denna uppsats har varit en aning köparvänligt utformat. Idag hör detta till ovanligheterna inom standardavtal. Jag vill inte predika om att alla avtal skall vara lika utformade men jag vill dock belysa de svårigheter som kan uppstå vid en eventuell avtalsförhandling om man inkommer med ett, för någon part, alltför fördelaktigt avtal.

Den bedömning jag gjort är att då ett standardavtal utformas, måste man hela tiden fråga sig hur den ekonomiska risken mellan avtalsparterna kan fördelas och vilken ansvarsfördelning som lättast kan uppfattas såsom rimlig av båda parter. Fördelen med att använda sig av ett opartiskt synsätt, vid utformande av ett standardavtal, är att man vid tidpunkten för avtalstecknandet redan känner till många av motpartens argument och därigenom kan bemöta dem på ett bättre sätt vid en avtalsförhandling. Sedan är det självklart att ett neutralt utformat standardavtal bäddar för en snabbare överenskommelse mellan parterna.

Ett standardavtal skall således vara neutralt utformat och inte belasta någon part i oskälig grad. Avtalet skall vidare möjliggöra ett långt och berikande samarbete mellan avtalsparterna utan att några större konflikter uppstår under avtalstiden. Avtalet skall dessutom reglera alla de relevanta områden som kan resultera i osämja mellan parterna. Vilka delområden detta skall vara får dock bestämmas från bransch till bransch.

Av ovan anförda resonemang följer således att det ställs höga krav på de standardavtal som upprättas. Förutom att de skall reglera rena juridiska förhållanden skall de även ta hänsyn till parternas ställning sinsemellan samt de eventuella affärsmässigt relaterade omständigheter som inverkar på avtalsförhållandet.

Jag har även i uppsatsen behandlat frågan om hur man skall reglera indirekt skada i ett internationellt standardavtal. I detta arbete har det framkommit ett par alternativ om hur man eventuellt kan underlätta för en fungerande reglering på området. Det kommer att, i det följande, presenteras

en "modell" för hur man skall uppnå en någorlunda likriktad reglering för direkt och indirekt skada, både nationellt som internationellt.

Det handlar då om harmoniseringslösningen enligt Kleinemans modell. Modellen innebär att lydelsen i 67§ KöpL ersätts med motsvarande lydelse i artikel 74 CISG. Detta skulle medföra en ökad harmonisering med den internationella köprätten och inriktningen på problematiken blir delvis en annan. Man ser istället enbart till förutsebarheten vid kontraktstillfället vilket medför att spelreglerna blir lite mer rättvisa.

Vårt samhälle idag präglas av en utbredd internationalitet. Detta beror till stor del på det ökade och lättillgängliga informationsflödet samt de ökade gränsöverskridande samarbeten som färgar vår vardag. Som en naturlig följd till detta vore, att de lagar som styr våra affärsmässiga mellanhavanden torde harmoniseras. Således ligger det nära till hands att arbeta för en ökad likriktning internationellt. I Sverige kan man komma en bit på vägen genom att byta ut sin gamla avtalslag mot en modell som överensstämmer med exempelvis UNIDROIT Principles. Vidare kunde den svenska köplagen inte bara bygga på, utan lika gärna ersättas av, CISG.

KÄLLFÖRTECKNING

Lagar, förordningar, propositioner och modellagar

Köplag (1990:931).

Skadeståndslag.

Lag (1987:822) om internationella köp.

Avtalslagen, (Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område).

Lag (1998:167) om tillämplig lag för avtalsförpliktelser.

Lag (1927:77) om försäkringsavtal.

The 1980 United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)

UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts.

Proposition 1988/89:76 till köplagen

The ICC Model International Sale Contract, ICC Publication No 556

Orgalime S 92

Litteratur

Adlercreutz, Axel.	Avtalsrätt I, 11 uppl.
Juristförlaget i Lund, 2000.
Bengtsson/Ullman	Det nya produktansvaret, tredje uppl.
Iustus Förlag, 2001.
Bernitz, Ulf	Standardavtalsrätt, 5 uppl.
Stockholm 1991.
Gorton, Lars.	Nationell rätt och internationella köpavtal.
Studentlitteratur, Lund 1999.
Grönfors, Kurt	Avtal och omförhandling,
Nerenius & Santéus Förlag, 1995.
Hellner, Jan och	Skadeståndsrätt, 6 uppl.

- Johansson, Svante Norstedts Juridik AB, 2002
- Herre, Johnny. Ersättningar i köprätten.
Stockholm, 1996.
- Kleineman, Jan. Indirekt skada och frågan om behovet av en
köplagsreform, Festskrift till Jan Ramberg.
- Letterman, G. UNIDROIT's Rules in Practice.
Kluwer Law International, 2001.
- Radetzki, Marcus Indirekt skada i försäkringsrätt, Skada och ersättning
nr 3, 1995, Juristförlaget.
- Ramberg, Jan Köplagen,
Stockholm 1995.
- Ramberg, Jan International Commercial Transactions,
Second edition, Kluwer Law International/Norstedts
Juridik, 2000.
- Ramberg/Herre Internationella köplagen (CISG) en kommentar.
Norstedts Juridik AB, 2001.
- Ramberg/Hultmark Allmän avtalsrätt, femte upplagan,
Norstedts Juridik, 2000.